

26/6

SVENSKT GUDS- TJÄNST- LIV

*Tidskrift för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

HÄFTE 2 / ÅRGÅNG 20 / MAJ 1945

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
<i>Adell, A.:</i> Kyrkans traditionella sång	1
— » — Mässboken II	33
— » — Hälsningsord	89
— » — Vår gudstjänstliv, vad vi ha och vad vi önska	89
— » — Bokrevy	113
<i>Andersson, H.:</i> Den nya biskopsskruden i Linköping	96
<i>Arnér, G.:</i> Kyrkomusikaliskt nytt	76
<i>Cnattinius, B.:</i> Svensk kyrkokonst under 1500- och 1600-talen	41
<i>Henricson, O.:</i> Fast psalmcykel för introitus och gradualpsalm	6
Kyrkosångens Vänner	32, 59
<i>Lagercrantz, I.:</i> Några reformationstida koraler	67
Laurentius Petri Sällskapet	58, 80, 119
<i>Peters, K.:</i> Tvenne liturgisk-musikaliska handskrifter 14, 44,	99
Recensioner	53
<i>Wiking, B-S.:</i> J. A. Eklund in memoriam	65

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

UNDER MEDVERKAN AV
INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS; SÖNDRUM
UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i mars, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rt. 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt. 144 00. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.: Kyrkoherde A. Adell, Söderköping: Mässboken II. — Intendent B. Cnattingius, Linköping: Svensk kyrkokonst under 1500- och 1600-talen. — Kyrkoherde K. Peters, Söndrum: Tvenne liturgisk-musikaliska handskrifter (forts.). — Recensioner. — Laurentius Petri Sällskapet. — Kyrkosångens Vänners årsredogörelse.

Bo Wedrups Orgelbyggeri

FIRMA ORGELTJÄNST

U p p s a l a

Linnégatan 5 a - Tel. 363 57

Melodihänvisningarna

till varje psalm
gör den

GLEERUPSKA PSALMBOKEN

värdefullare.

Begär prospekt.

C. W. K. GLEERUP, LUND

Doktors-

avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska

Centraltryckeriet

Grönegatan 14

Lund. Tel. **10275**

Goda idéer

TECKNING · RETUSCH
KLICHEER · SKYLTA

KÖHLERS KLICHÉ-

Tel. 16734, 10842

Malmö ANSTALT
ST. NYGATAN 54

Mässboken II.

En framtida forskare, som tar till sin uppgift att utforska den liturgiska och kyrkomusikaliska utvecklingen i Sverige under 1900-talets förra del, måste få ett intryck av stort officiellt intresse för gudstjänsterna vid sidan om högmässan. De officiellt utgivna dokument, som markera utvecklingen på detta område följa varandra snabbt, om man skall mäta efter i liturghistorien vanliga mått. Och vad omfånget beträffar, visa de också understundom en monumental bredd.

Det första officiella aktstycke, som forskaren kommer att registrera, är Förslag till *Vesperale för Svenska kyrkan I, II* som på Kgl. Maj:ts uppdrag, efter kyrkomötets framställning, utgavs år 1914 av U. L. Ullman och John Morén. Efter behandling i kyrkomötet 1915 blev det tillåtet för användning. Nästa aktstycke, utgivet 1925 av en Kgl. kommitté med Natan Söderblom som ordförande och med Oscar Blom, Otto Olsson och Ivar Widéen som bisittare, bar likaledes namnet *Vesperale för Svenska kyrkan* och till detsamma var fogat som tillägg ett *Psalterium, eller Psaltaren i urval, anordnad för växelsång*. Slutligen är nu i denna serie att anteckna det sista bidraget av år 1944: *Den svenska mässboken II. Musiken till julotta, morgon- och aftonbön, passionsgudstjänst*. Den är utarbetad av en Kgl. Kommitté under Gustaf Auléns ordförandeskap och med Oskar Lindberg, David Wikander och Henry Weman som ledamöter samt med A. O. T. Hellerström som extra sakkunnig.

Under föga mera än trettio år — en mansålder — ha alltså tre Kgl. kommittéer, alla under biskopligt presidium, med stöd av statsmedel och efter kyrkomötets framställning utarbetat ordningar med musik avsedda att vara normerande för den svenska kyrkans utformning av de högmässans komplement, som oegentligt kallats bigudstjänster. Detta måste ju tyda på ett starkt officiellt intresse för dessa gudstjänster från de kyrkliga och statliga myndigheters sida.

I vilken utsträckning har detta officiella intresse mötts av ett praktiskt ute i församlingarna bland prästerna, kyrkomusikerna

och församlingarna? Det är svårt att yttra sig därom för den som har en begränsad erfarenhet. Det vore förvisso av värde om våra biskopar till prästmöten ville anmoda sina kyrkoherdar att meddela i vilken utsträckning Vesperalena kommit och komma till användning. Det sannolika resultatet torde vara att 1914 års Vesperale brukades rätt ivrigt i vissa församlingar med ett kyrkomusikaliskt intresserat prästerskap eller med intresserade kyrkomusiker, samt av vissa kyrkomusikaliskt engagerade sammanslutningar, i samband med kyrkomusikaliska eller fosterländska fester. Under åren fram till 1925 — alltså under förberedelserna för den framväxande kyrkokörsrörelsen — har sannolikt dessa vesprar haft sin blomstringstid, men därefter helt eller nästan helt försvunnit. Det vore av stort intresse att få dessa allmänna intryck verifierade.

Att detta Vesperale verkligen kom till användning, här och var till och med ganska flitig användning, är otvivelaktigt.

Mera tvivelsamt är i vilken mån Vesperale av år 1925 verkligen brukats och brukas. Det stod ingen kyrkomusikalisk renässansrörelse redo att upptaga dess ordningar på sitt program.

En vansklighet för båda dessa vesperalen har varit att vare sig de blivande prästerna eller de blivande organisterna under sin utbildningstid gjordes förtrogna med dem eller blivit skickade att utföra dem. Införandet i dem har måst ligga i händerna på enskilda sammanslutningar.

I detta avseende torde det ligga bättre till för Mässbok II. I varje fall få deltagarna i den praktisk-teologiska kursen i Uppsala, och jag förutsätter även de blivande organisterna vid Musikakademien i Stockholm, en möjlighet att lära känna både dess innehåll och huru materialet rätteligen skall utföras. Det är att förvänta att också Lundateologerna och de blivande organister, som utexamineras i stiftstäderna, få en motsvarande kunskap. Endast härigenom blir det möjligt att göra materialet i Mässbok II till en levande egendom i församlingen.

Det är av intresse att akta på den utvecklingslinje, som markeras av de tre ovan upptagna officiella aktstyckena. Gemensamt för dem alla är den tonvikt, som lägges vid det musikaliska. I alla tre förutsattes att gudstjänsterna skola sjungas och att någon slags växelsång skall utföras, mellan präst och församling eller mellan körer av olika slag. Den av församlingen lästa andakten är här knappast avsedd. Redan den yttre anordningen och upp-

ställningen av ordningarna hindrar församlingens aktiva medverkan i andakten annat än i församlingssång ur psalmboken.

I 1914 års Vesperale bära de olika »vesprarna» karaktären av feststämda högtidsgudstjänster. Detta understrykes därav att de äro så gott som undantagslöst de temporebestämda, avsedda för kyrkoårets högtider samt för några särskilda sammankomster. Allt är här tillrättalagt för de medverkande, från preludierna och korallerna som skola spelas av organisten, hymnerna — understundom ända till fem till antalet — som kören skall sjunga, till prästens liturgiska partier, texter och böner. Detta var otvivelaktigt en styrka hos detta Vesperale, men också dess svaghet. Det var en styrka, så till vida, som ingen behövde vara villrådig, om vad han hade att utföra. Allt fanns samlat och tillgängligt på sin plats. Det blev med åren en svaghet därför att — exempelvis — fastlåsandet av vissa flerstämmiga hymner för vissa vesprar förutsatte att kantorn-körledaren i allt delade utgivarnas musikaliska smak och att svårighetsgraden i dessa motsvarade körens resurser.

I förhållande till de gamla vesprarna intog 1914 års vesperale en fullständigt självständig hållning, i avseende på dispositionen och ifråga om materialet. Behandlingen av psalmtönerna var godtycklig.

Om 1914 års Vesperale hade sin styrka i upptagandet av det temporemomenten och en svaghet i att någon form för enkel daglig andakt ej skapades, så syftade Vesperale av år 1925 att tillfredsställa detta behov. Det anknöt till de gamla formerna för den dagliga tidebönen. Denna anknytning skedde dock i modifierad form. I Psalteriet gjordes det första försöket att ordna psaltaren för liturgiskt bruk vid gudstjänsterna. Avsikten var sålunda att skapa verkliga bönegudstjänster.

En allvarlig invändning mot detta Vesperale var att den, som ansvarade för ordnandet och utförandet av gudstjänsten, på väsentliga punkter lämnades utan anvisningar och hjälp. Själva Vesperalet meddelade visserligen en ordning för andakterna, men urvalet av psaltarpsalmer, som skulle hämtas ur Psalteriet lämnades åt den för gudstjänsten ansvarige. Därtill kom att antifonerna voro placerade i slutet av Psalteriet och för att sammanställa en riktig tidebön måste man sålunda hämta vissa delar ur Vesperalet och andra på olika ställen i Psalteriet. Denna oformlighet i själva uppställningen och dispositionen av materialet kontrasterade bjärt mot den klara överskådligheten i 1914 års Vesperale och har sä-

kerligen betytt mycket för att försvåra införandet av 1925 års Vesperale.

Underläggandet av den svenska texten under psaltonerna i detta var också mycket bristfälligt och inkonsekvent, ofta i strid med de regler, som hittills uppställts för psaltonerna. Man undgår ej heller ett starkt intryck av att Vesperale 1925 i stort var en skrivbordsprodukt, medan 1914 års sprang fram ur en kyrkomusikalisk renässansrörelse och många av dess ordningar hade före tillkomsten av Vesperalet redan brukats och visat sig användbara. De visade sig därför under en period mycket uppskattade i vissa kretsar. Någon sådan anknytning till det levande församlinglivet har veterligen 1925 års Vesperale aldrig fått, trots den otvivelaktigt riktiga inställning till den dagliga bönegudstjänsten, som låg bakom deras avsikter, som utarbetade det.

Den i fjol utgivna Mässbok II står närmast 1925 års Vesperale. Avsikten har varit att skapa bönegudstjänster, ej musikgudstjänster. Men vid utförandet av sitt arbete ha kommitterade haft snävt uppdragna riktlinjer. Det har icke legat i deras skön att skapa nya formulär, såsom kommitterade för 1914 och 1925 års Vesperalen kunde göra. Den sista kommitténs uppdrag var av blygsammare art. Den skulle skaffa musik till den högtidligare formen av morgon- och aftonbön i kyrkohandboken samt till julotta och passionsgudstjänst. Med utformningen av själva gudstjänstordningarna ha kommitterade icke haft att skaffa. De ha varit ytterst lojala emot sina uppdragsgivare, i så hög grad att den hymn: *Crux fidelis*, som av ålder pläгат avsluta Improperierna, men som ej meddelas i handbokens anvisningar för passionsgudstjänst, placeras i ett tillägg.

Dessa direktiv ha naturligtvis förenklat kommitterades arbete, men, som det också skall visas i det följande, betytt att betydande musikaliska svårigheter upprests under arbetet.

Meningen med Mässbok II är alltså att ge församlingen en musikalisk form för den dagliga morgon- och aftonbönen, sådan den upptages i handboken. Eftersom nu handboken, med två undantag saknar anvisningar för tideböner till kyrkoårets skilda delar, saknar Mässbok II liksom Vesperale 1925 också de-temporeprägel. De båda undantagen utgöras av julottan, vars disposition ju ger mycken liten anledning till musikalisk form, och till passionsgudstjänst. Det är påfallande att den senare har fått en sådan musikalisk klädnad att den närmar sig till 1914 års festgudstjänster, Här är det knappast fråga om någon församlingens bönegudstjänst.

Från de dagliga bönerna är däremot det konsertanta inslaget helt borta. Man följer, liksom handboken, i huvudsak de gamla schemata för Laudes och Vesper: Efter psalmsång, följer inledningsversikel, dock utan avslutande Gloria Patri och Halleluja, ett psaltarställe, ofta mycket kort, bibelläsning, som kan följas av sång ur psalmboken Benedictus, resp. Magnificat, salutation med böner, benedicamus och välsignelsen. Mässboken meddelar musik till inledningsorden dels i den festligare formen och dels i den enkla, till cantica och till de av handboken upptagna psaltarställena. Musiken är här uteslutande vald ur det gammalkyrkliga beståndet.

Benedictus och Magnificat meddelas i sex versioner, som fördelas på veckans vardagar. Det förutsättes sålunda att bönestunderna brukas regelbundet under vardagarna, men ej på helgdagar eller söndagar.

Huru skola de sammanlagt 54 psaltarställena fördelas på olika bönetimmar? Någon utförligare anvisning härom söker man förgäves i handboken och i Mässboken liksom i 1925 års Vesperale. Endast vissa allmänna antydningarna givas i ett register över lämpliga psaltarställena för morgon- och aftonböner, samt om var stället skola sökas som till sin art äro syndabekännelse och åkallan, eller tala om trygghet och förtröstan, tillbedjan och tacksägelse. Efter denna disposition upptagas psaltarställena i handboken, medan Mässboken upptar dem i nummerföljd.

Sammanställandet av bönestunderna ligger alltså även här, liksom i Vesperale 1925 i dens hand, som skall svara för deras utförande: prästen, ev. kantorn. Skola bönetimmarna göras dagliga förutsätter detta att vederbörande själv utarbetar en plan för psaltarställenas fördelning för en period, det räcker till drygt åtta veckor. Det förutsätter hos honom en icke obetydlig liturgisk skolning.

Avsaknaden av sådana anvisningar till hjälp vid fördelningen av psaltarställena är en väsentlig brist i handboken och i Mässboken, som försvårar andakternas bruk försåvitt församlingen, resp. kören regelbundet skall delta. Härigenom ställas stora krav på ledaren och stor uppmärksamhet från körens sida vid bönerna, om icke andakten skall störas eller omintetgöras. Särskilt när Mässboken skall tagas i bruk av ovana bedjare, kommer det förmodligen att bli nödvändigt att ledaren stencilicerar ut hela andakten med allt material samlat i ett sammanhang. Församling-

en-kören måste vara mycket väl hemmastadd i Mässboken för att överhuvud taget kunna finna sig till rätta. Erfarenheter från 1925 års Vesperale talar här sitt tydliga språk.

Mässboken har underlagt texten till psaltarställena under de traditionella åtta psalmtonerna. Detta vanskliga arbete har utförts med en betydlig omsorg och konsekvens och med i regel god känsla för det svenska språkets egenart. På en del punkter kan dock kadensbehandlingen diskuteras. Detta ytterst viktiga spörsmål kommer emellertid att bli föremål för en senare undersökning.

Huru fördelas de 54 psaltarställena på de olika psalmtonerna?

Svaret blir:

På första psalmtonen utföras	12 psalmer
på andra	1 psalm
på tredje	4 psalmer
på fjärde	4
på femte	6
på sjätte	0
på sjunde	12
på åttonde	15

Benedictus och Magnificat fördelas på psalmtonerna sålunda:

	Benedictus	Magnificat
på första psalmtonen	—	2
på andra	—	—
på tredje	—	—
på fjärde	—	1
på femte	—	—
på sjätte	1	—
på sjunde	3	1
på åttonde	2	2

Urvalet visar en påfallande förkärlek för den hypomixolydiska, doriska och mixolydiska tonarten. Det gör icke rättvisa åt kyrkans traditionella sångskatt i fråga om antifonerna, som bestämmas av psalmtonen. Särskilt beklagligt är att den sjätte psalm-

tonen är så svagt företrädd: bland psaltarställena icke alls och bland cantica en enda gång. I varje fall bör givetvis i ett för svenska kyrkan gjort urval samtliga kyrkotonarterna vara representerade bland psaltarställenas melodier.

Det måste emellertid medges att kommitterade förelagts en allt annat än avundsvärd uppgift, då det gällt att framlägga ett psalterium. Helst som kommitterade icke låtit sig nöja med en sådan anordning som i 1925 års Psalterium: att ställa psalmen för sig och antifonen för sig. För att överhuvud få antifonmelodierna med, ha de föreskrivit sig själva att lägga psaltarställenas första vers som text under en antifon, varefter psaltarrecitationen begynner med psalmens andra vers. I fråga om cantica har man, för att få olika antifoner till veckans vardagar, tagit deras olika verser i tur och ordning till antifontexter. Men här upprepas, självfallet, versen inne i lovsången på sin plats.

Att ta antifontexterna ur den psalm som skall reciteras är i sig fullt tillåtligt och fordom brukat. Emellertid är det inte alltid lämpligt eller lyckligt att göra det. I varje fall har kommittén härigenom blivit hårt bunden och den har påtagit sig en otacksam uppgift, som knappast kan anses lyckligt löst. Alldeles oavsett att psalmens egen disposition och rytm understundom förryckes genom att första versen ryckes ut ur sammanhanget, så ger inte alltid just psalmens första vers den aspekt under vilken psalmen skall och kan bedjas; och det är meningen med antifonen ur liturgisk synpunkt. Dess musikaliska uppgift är att föra in i tonarten.

Ett synnerligen otillfredsställande resultat visar t. ex. psaltarstället ur psalm 5. Det består av sammanlagt två versar, av vilka den ena lagts under antifonen, varefter hela psalmen består av en enda vers jämte Gloria patri. Den kvarstående enda versen lyder dessutom så: Ty du är icke en Gud som har behag till ogudaktighet: den som är ond får icke bo hos dig. Jag har svårt att tänka mig att någon präst kommer att utvälja ett sådant psaltarställe.

Genom det tvång, som handboken kommit att lägga på kommitterade och deras egen önskan att icke bara lägga psalmerna och cantica under psalmtonerna, utan också att upptaga antifonmaterial, ha antifontexterna till cantica ej alltid fått en lycklig utformning. Här har man — självfallet — då man placerat de olika versarna under antifonerna nödgats vidtaga vissa textjusteringar för att de överhuvud taget skulle kunna göra tjänst som inled-

ningsord i ett nytt liturgiskt moment. Sådant kan vara fullt till-
lätligt, och icke sällan nödvändigt. Emellertid ha kommitterade
härvid tvingats till omändringar, som icke äro lyckliga. Antifonen
till lördagens Magnificat är hämtad ur de två sista verserna:

Han har tagit sig an sin tjänare Israel:
och tänkt på att bevisa barmhärtighet
Mot Abraham och mot hans säd till evig tid:
efter sitt löfte till våra fäder.

Lägg märke till textens uppdelning i fyra halvversar. Antifonens
text har följande lydelse, och lägg också här märke till uppdel-
ningen i *tre* satser, varav den tredje är uppdelad i två leder, och
slutet är stympat:

Herren har tagit sig an sin tjänare Israel:
och tänkt på att bevisa barmhärtighet mot Abraham:
och mot hans säd till evig tid / efter sitt löfte.

Därigenom att kommitterade tvungits att söka texter till can-
tica-antifonerna ur lovsångerna har också en skön och nyttig väx-
ling försvunnit, så mycket mera nödvändig om dessa andaktsstun-
der verkligen skola vara dagliga och cantica alltså bli utsatta för
hård nötning.

Man kan inte annat än önska att kommitterade hade haft friare
händer, då de gingo till sitt verk att skapa Mässbok II. Det är
otvivelaktigt att det hela hade blivit betydligt bättre då. Så mycken
sakkunskap har stått till förfogande i detta fall att det bort få ske.

A. Adell.

Svensk kyrkokonst under 1500- och 1600-talen.

Andra delen av Andreas Lindbloms Sveriges konsthistoria, vars första band anmälades 1944 i denna tidskrift, utkom till julen och behandlar konst och konsthantverk i Sverige från Gustav Vasa till Gustav III. Ur det rika och intressant framställda stoffet skall här uttagas några drag, som belysa kyrkokonsten under denna tid.

Med 1500-talet dör inte gotiken, medeltidens sista konstform. Egentligen är det först Tessin, som defenitivt bryter denna helt och hållet kyrkligt betonade stil. Tydligast spårar man konservatismen i kyrkoarkitekturen, men även i dekoration och inredning. Denna konservatism sammanhänger med ett visst mått tolerans i förhållande till det gamla.

Nybyggnaderna blevo ej många och ej heller särskilt betydande. Den ståtligaste är Jakobs kyrka i Stockholm, påbörjat 1588 möjligen efter ritning av Willem Boy, fortsatt under Karl IX och avslutad först år 1643 av tysken Hans Förster. Den är till sin typ en korsning — men en mycket vacker sådan — mellan en gotisk hallkyrka och renässansens centralkyrka. Om S. Jakob erinrar Kristina kyrka i Falun, som har Hans Förster till upphovsman. Han har också byggt den lilla vackra kyrkan i Tyresö. Den ger, som förf. säger, »ett betagande intryck av svensk tradition, orörd sedan den marsdag 1641, då den invigdes i närvaro av femtonåriga drottningen». Något yngre är Jäders kyrka, vars vapenhus är försett med årtalet 1652, då arbetet avslutades. I Skåne härskar under denna tid renässansen i form av Kristian IV-stilen, och det vackraste provet på en kyrkobyggnad i denna stil är Kristianstads kyrka, en stor korsformig anläggning med treskeppigt långhus och tvåskeppiga armar samt kor. Interiören har en härlig rumsverkan med de gracila pelarna, »som bära de sexdelade kryssvalven som svävande vingar». Under Karl XII:s tid kunde den ledande arkitekten Nicodemus Tessin d. y. säga: »Nesligit är, att i hela Sweriget ej finnes en enda präcktig Kyrcka». Barockens förakt för äldre konstruktningar och samtidigt dess beroende av utlandet röjer sig i detta kategoriska och ensidiga uttalande. Typiskt är, att den protestantiska barocken inte förmått skapa någon egen kyrkobygg-

nadstyp eller stil utan måste ogenerat låna från motståndarsidan, motreformationen. Centralkyrkan, som knappast passar vår gudstjänstordning, betraktas nu som idealet. Dess första exemplar är Katarina kyrka i huvudstaden av Jean de la Vallée. Mera konsekvent genomförde han centralkyrkan i Hedvig Eleonora. Tessin d. y. tog sedan upp formen i »Kung Karls kyrka» i Kungsör och Trefaldighetskyrkan i Karlskrona. Men centralkyrkan var en konstgjord importprodukt. I Katarina flyttades altaret redan 1690 till östra korsarmen, och i Hedvig Eleonora genomfördes aldrig altarpaceringen under korskupolen. Långhuskyrkan togs åter till nåder t. ex. i Kalmar domkyrka av Tessin d. y., »den svenska barockens kraftprestation», samt Frederikskyrkan i Karlskrona av Tessin d. y.

Med rätta påpekar förf., att dessa barocktempel inte äro något sant uttryck för karolinskt fromhetsliv, vilket däremot de karolinska träkyrkorna äro. Här passa Spegels och Svedbergs psalmer bättre. Ett exempel kan vara nog: Habo kyrka med dess barnsliga målningar. Träffande säger Lindblom, att »hela kyrkan verkar som en jättebondstuga åt vår Herre att bo i».

Den största nyheten inom kyrkokonsten utgöra sådana inredningsföremål som predikstol och bänkar, som inte fick saknas i någon kyrka, småningom också altarpriodnad och gravminnesmärken.

Predikstolen börjar som en anspråkslös korgformig pulpet och slutar som en praktfullt svällande möbel med överrik dekoration under senbarocken. Mot slutet av 1500-talet kommer taket till. Ett av de tidigaste exemplen är predikstolen i Lunds domkyrka. Skånska kyrkor bjuda f. ö. på den finaste renässansstilen. Inte mindre än ett 20-tal predikstolar finnas kvar från 1500-talet. I Skåne ha också bevarats de ståtligaste altaruppsatserna i renässansstil. Man behöver bara tänka på Gårdstånga kyrka med altaruppsats, dopfont, predikstol, läktare, bänkar, krucifix, alltsammans av den skicklige bildhuggaren Jakob Kremberg i Lund. Barockpredikstolen, som fått sin rikaste utbildning av skulptören Burckhardt Precht, utgöres av en enhetligt utformad korg, uppdelad av voluter. Uppsala domkyrkas predikstol är det vackraste exemplet på denna art. Renässansens altarpriodnad består av en tavla, rikt inramad av kolonner med gavelöverstycke. Det hela är mycket arkitektoniskt uppbyggt, ofta i flera våningar t. ex. altaruppsatserna i Malmö S:t Petri med fyra våningar eller Jakobs kyrka i Stockholm.

Ett vidlyftigt kapitel, som måste förbigås i detta korta referat, är gravmonumenten, renässansens älsklingsprodukt. Måleriet på kyrkoväggarna fortsatte i medeltida anda ett gott stycke in på 1600-talet. Katolska helgon trivs ännu i valven t. ex. i Valö kyrkas renässansdekoration av Anders Martinsson. Traditionsbevarande verkade också Johan III:s liturgiska brittsommar. Från denna tid härstamma bl. a. målningarna i Birgittas bönekammare i Vadstena och den överrika dekorationen i Glanshammars kyrka i Närke (1589). Från Gustav Adolfs tid finnas åtskilliga kyrkomålningar, i regel av rätt låg konstnärlig nivå. Under karolinsk tid slår en ny dekorationstyp igenom. Ett av dess centra är Leckö, där senare med reduktionen många målare blevo arbetslösa och därför villiga att mottaga landskyrkornas enkla uppgifter. Ymnigt förekomma dessa dekorationer i Västsverige med nära 100 kända mästarnamn och 200 kyrkor.

Med dessa rader om några linjer i avsnitten om den kyrkliga konsten i Lindbloms Sveriges konsthistoria, andra delen, är endast en ytterst obetydlig bråkdel av det rika stoffet behandlad. Med en boren pedagogs fina instinkt för betydelsefulla detaljer i framställningen ger förf. här och där en livfull historisk vignett åt konstepokerna. Sammanhangen mellan de konstnärliga företeelserna framställer han med åskådlig och målade stil. Det största intresset knyter sig till hans medvetna försök att tolka det nationella konstproblemet contra utlandet, en uppgift, som för att kunna konsekvent genomföras måste förutsätta mycket omfattande vetenskapliga förundersökningar eller innebära, att författaren litar till en osviklig intuition. Båda dessa hjälpmedel synas ha möjliggjort det lyckosamma resultatet, och vi kunna nu i stora drag följa en svensk linje i den svenska konstens historia. Denna synpunkt ger Lindbloms bok ett alldeles nytt intresse.

Den briljant skrivna texten får sitt värdiga stöd i ett osedvanligt väl valt och utomordentligt omsorgsfullt reproducerat bildmaterial. Här har ingen möda skytts, och resultatet kan kort betecknas som lysande.

Bengt Cnattingius.

Tvenne liturgisk-musikaliska handskrifter från reformationstiden.

II.

De sancto henrico hystoria.

[19 januari].

S. 84^v—89^r. B 116^r—121^r.

BrU II: 24.

[In I. vesp.]

Ant. 1. Gaude cetus fidelium...

Ps. *Omnia Laudate* 1).

Ant. 2. Ornamentis decoratus...

» 3. Sanctus Ericus dulciter...

» 4. O quam felix ecclesia...

» 5. Hos patronos pariter...

Ad Magn. Gloriosum pontificem henricum...

[Ad matutinum].

Inv. Exultemus in henrici sacro natalicio...

Ps. Venite.

[In I. noct.]

Ant. 1. Sanctum ericum comitans...

Ps. *Beatus vir* 2).

Ant. 2. Doctrinam evangelicam...

Ps. *Quare fremuerunt*.

Ant. 3. Ut christo lucrifaciat...

Ps. *Domine quid multiplicati*.

Resp. 1. Omnes gentes iubilare deo...

V. *Hic effulsit honestate*...

Resp. 2. Sanctus cuiusdam impii...

V. *Qui salubris remedii*...

Resp. 3. Impenitens malicie...

V. *Sic cum palma victorie*...

V. *Gloria patri*... 3).

[In II. noct.]

Ant. 4. Pastor bonus veraciter...

Ps. *Cum invocarem*.

Ant. 5. Affectu deuotissimo...

Ps. *Verba mea*.

Ant. 6. Suum deus exaudivit...

Ps. 4).

Resp. 4. Birretum patris incliti...

V. *Ursus quem se prostrauisse*

...

Resp. 5. Annulum et digitum...

V. *Dum sacre reliquie*...

Resp. 6. Imitator saluatoris...

V. *Glorioso iam laboris*...

V. *Gloria patri*... 3).

[In III. noct.]

Ant. 7. Cum luci magnitudine...

Ps. *In domino confido*.

Ant. 8. Perfecte desiderium...

Ps. *Domine quis*.

1) Psalmerna äro ej utsatta i B.

2) BrU hänvisar för hymn, psalmer och versiculus till officiet de uno martyre.

3) Ej i B och BrU.

4) Psalmen oläslig. B har *Domine dominus noster*, vilken även S. tydligen har haft. Jfr Sigfridsofficiet.

Ant. 9. Servum paterfamilias...

Ps. Domine in virtute.

Resp. 7. Preclari patris sanctitas...

V. *Nunc prestat illi deitas...*

Resp. 8. O vita commendabilis...

V. *Commenda nos amabilis...*

Resp. 9. Martir iste militavit...

V. *Felix cursum consummavit...*

V. *Gloria patri...³⁾*

Laudes.

Ant. 1. Multitudo languentium...

» 2. Longo dolore capitis...

» 3. Depulsa caligine...

» 4. Fluctuum sevicia...

» 5. Dum devotis poscitur...

Ad Ben. Christi pugil eximius...

[In II. vesp.]

Ad Magn. Christe virtus pugnanti-
um...

De sancto erico.⁵⁾

[In translatione sancti Erii regis et
martyris. 24 Januari.]

S. 89^v—93^v. B. 6^v—11^v. BrU II:31.

[In I. vesp.]

Ant. 1. Assunt erici regis sollempnia

...

Ps. *Omnia Laudate*⁶⁾.

Ant. 2. Gaudeat eximijs vpsalia...

» 3. Hic insignitus sceptri regali

...

» 4. Dulcis amice dei...

» 5. Da deus vt mitis regis...

Ad Magn. Aue martyr preciose, miles
christi gloriose...

[Ad matutinum.]

Inv. Christum suppliciter laude-
mus...

Ps. Venite.

[In I. noct.]

Ant. 1. Opem christi flagitat...

Ps. *Beatus vir*⁶⁾.

Ant. 2. Aqua frigus iugulat...

Ps. *Quare fremuerunt.*

Ant. 3. Tyrannos audacior...

Ps. *Domine quid multiplicati.*

Resp. 1. Ira rancor odiunt...

V. *Ideo stabilita...*

Resp. 2. Lucris auaricie...

V. *Nec iura nec predia...*

Resp. 3. Vana pompe practica...

V. *Ascensiones in corde suo...*

V. *Gloria patri...³⁾*

[In II. noct.]

Ant. 4. Pugil fortis fidei...

Ps. *Cum invocarem*⁶⁾.

Ant. 5. Pacem offert hostibus...

Ps. *Verba mea.*

Ant. 6. Plorat strages hostium...

Ps. *Domine dominus noster.*

Resp. 4. Cultum ijdolatrie...

V. *Dominus dabit benignitatem*

...

Resp. 5. Precamur per vulnera...

V. *Ut sit splendor domini...*

Resp. 6. Summum decus patrie...

V. *Ut ad regnum glorie...*

V. *Gloria patri...³⁾*

[In III. noct.]

Ant. 7. Rex erat ericus...

Ps. *In domino confido*⁶⁾.

Ant. 8. Correxit suecie leges...

Ps. *Domine quis habitabit.*

Ant. 9. Digne promeruit sanctis...

Ps. *Conserua me*⁷⁾.

Resp. 7. Pax patrie decus...

V. *Pro fidei fervore...*

⁵⁾ B har detta officium på 18 maj.

⁶⁾ Psalmerna äro ej utsatta i B.

⁷⁾ BrU har ps. Domine in virtute.

- Resp. 3. *Amens omnino letali...*
 V. *Regis mirifici meritis...*
 Resp. 9. *O miles christi qui martirio*
meruisti...
 V. *Perveniat* ⁸⁾ *qui te laudant...*
 V. *Gloria patri...* ³⁾.

[Laudes.]

- Ant. 1. *Hostia grata deo mactata...*
 » 2. *Infanti genito...*
 » 3. *Martir presbytero...*
 » 4. *Ferro transsecuit...*
 » 5. *O rex insignis...*
 Ad Ben. *Corona fulgens aurea...*

[In II. vesp.]

Ad Magn. *Miles regis glorie...*

De sancto paulo. [25 januari].

[In conversione S. Pauli]

S. 94^r—98^r. B. 121^r+124^v.

BrU II: 34.

[In I. vesp.]

Ad Magn. *O gloriosum lumen omnium...*

[Ad matutinum]

Inv. *Laudemus iesum christum. In*
conversione...
 Ps. *Venite.*

[In I. noct.]

- Ant. 1. *Saulus autem intravit...*
 Ps. *Celi enarrant.*
 Ant. 2. *Accepta potestate ibat...*
 Ps. *Benedicam.*
 Ant. 3. *Venit vox de celo...*
 Ps. *Eructavit.*
 Resp. 1. *Qui operatus est petro...*
 V. *Gratia dei in me vacua...*

- Resp. 2. *Scio cui credidi...*
 V. *Reposita est michi corona...*
 Resp. 3. *Bonum certamen certavi...*
 V. *Scio cui credidi...*

[In II. noct.]

- Ant. 4. *Respondit miles quis es tu*
domine...
 Ps. *Omnnes gentes.*
 Ant. 5. *Surge ait dominus...*
 Ps. *Exaudi deus deprecationem.*
 Ant. 6. *Audivit ananias...*
 Ps. *Exaudi deus orationem.*
 Resp. 4. *Reposita est michi corona*
iusticie...
 V. *Scio cui.*
 Resp. 5. *Audistis enim conversationem*
meam...
 V. *Habundantius enim emulator*
 ...
 Resp. 6. *Sancte paule apostole pre-*
dicator...
 V. *Tu es vas electionis...*

[In III. noct.]

- Ant. 7. *Timens autem ananias...*
 Ps. *Confitebimur.*
 Ant. 8. *Vade ait dominus quoniam...*
 Ps. *Dominus regnavit exultet.*
 Ant. 9. *Vade anania et quere saulum*
 ...
 Ps. *Dominus regnavit irascantur.*
 Resp. 7. *Saulus autem magis ac ma-*
gis...
 V. *Et continuo ingressus...*
 Resp. 8. *Gratia dei sum id quod sum*
 ...
 V. *Qui operatus est petro...*
 Resp. 9. *Magnus sanctus paulus vas*
electionis...
 V. *A christo de celo vocatus...*
 V. *Gloria patri...* ³⁾.

⁸⁾ BrU: *Perveniant.*

Laudes.

- Ant. 1. Ego plantavi, apollo rigavit
 ...
 » 2. Libenter gloriabor...
 » 3. Sancte paule apostole...
 » 4. Gracia dei in me...
 » 5. Damasci prepositus gentis...
 Ad Ben. Hodie electorum omnium..⁹⁾

De purificatione sequitur hystoria
 [2 februarii].

S. 98^r—102^v. B. 125^r—129^r.

BrU II: 26.

[In I. vesp.]

Resp. Hec speciosum forma
 pre filiis hominum
 ...¹⁰⁾.

V. Gloria patri...

Ad Magn. Senex puerum portabat...

[Ad matutinum.]

Inv. Ecce venit ad templum...

Ps. Venite.

[In I. noct.]

- Ant. 1. Benedicta tu...
 Ps. Domine dominus noster¹¹⁾.
 Ant. 2. Sicut mirra electa...
 Ps. Celi enarrant.
 Ant. 3. Ante thorum huius virginis
 ...
 Ps. Domini est terra.
 Resp. 1. Adorna thalamum tuum syon
 ...
 V. *Accipiens symeon puerum...*
 Resp. 2. Senex puerum portabat...
 V. *Accipiens.*

- Resp. 3. Symeon iustus...
 V. *Responsum acceperat...*

[In II. noct.]

- Ant. 4. Specie tua et pulchritudine
 ...
 Ps. Eructavit.
 Ant. 5. Adiuuabit eam deus...
 Ps. Deus noster.
 Ant. 6. Sicut letantium omnium nostrum...
 Ps. Fundamena.
 Resp. 4. Suscipiens iesum in vlnas suas
 symeon...
 V. *Lumen ad revelationem...*
 Resp. 5. Responsum accepit symeon...
 V. *Lumen.*
 Resp. 6. Obtulerunt pro eo domino...

[In III. noct.]

- Ant. 7. Gaude maria virgo...
 Ps. Cantate j.
 Ant. 8. Dignare me laudare te...
 Ps. Dominus regnavit exultet.
 Ant. 9. Post partum virgo inuolata
 ...
 Ps. Cantate ij.
 Resp. 7. Videte miraculum...
 V. *Virgo concepit...*
 Resp. 8. Cum inducerent puerum iesum...
 V. *Quia viderunt oculi mei...*
 Resp. 9. Gaude maria virgo...
 V. *Gabrielem archangelum...*
 V. *Gloria patri...*³⁾.

⁹⁾ Ant. ad Magn. i II. Vespern saknas. B och BrU upptaga såsom sådan O gloriosum lumen (se I. vespem).

¹⁰⁾ B saknar responsorium i denna vesper. BrU har resp. Videte miraculum med versus: Hec speciosum forma. S har resp. Videte miraculum med versus: Virgo concepit som resp. 7 i matutinen. Det synes som om S här förvandlat *Versus* Hec speciosum forma till responsorium (jfr musiken) och tillagt Gloria patri som ensam versus.

¹¹⁾ BrU: psalmi de una virgine.

Processio.¹²⁾

- Ant. Aue gratia plena dei
genitrix virgo...
- Ant. Adorna thalamum tu-
um syon et suscipere re-
gem christum...
- Ant. Responsum accepit
symeon a spiritu
sancto...

Ad laudes.

- Ant. 1. Symeon iustus...
- » 2. Responsum accepit...
- » 3. Accipiens symeon...
- » 4. Nunc dimittis...
- » 5. Obtulerunt pro eo...
- Ad Ben. Cum inducerent puerum...

[In II. vesp.]

Ad Magn. Hodie beata virgo maria
...

[Ad completorium.]

Ant. *Ecce completa sunt omnia que
dicta sunt*¹³⁾.

De sancto sigfrido sequitur cantus
[15 februari].

S. 102^v—108^r. B. 129^r—135^r.

BrU II : 43.

[In I. vesp.]

*Super psalmos feriales*¹⁴⁾.

ant. Celebremus charissimi devo-
te...

Hymnus. *Sigfridi archipresulis*¹⁵⁾.

Ad Magn. In hymnis et confessioni-
bus...

[Ad matutinum.]

Inv. Confessorum domino iubile-
mus...

Ps. Venite.

[In I. noct.]

- Ant. 1. Adest preclara festivitas...
- Ps. Beatus vir¹⁶⁾.
- Ant. 2. Is namque regis mildredi...
- Ps. Quare fremuerunt.
- Ant. 3. Audita namque eius adventu
...
- Ps. Domine quid multiplicati.
- Resp. 1. Vir inclitus sigfridus confes-
sor...
- V. *Igitur rex olavus*...
- Resp. 2. Igitur eum vir dei ad sedem
suam...
- V. *Vineam christi reperiens*...
- Resp. 3. Instans denique orationi...
- V. *Fidelis servus et prudens*...

[In II. noct.]

Ant. 4. Evoluta quoque dierum cir-
culo...

¹²⁾ Antifonerna för ljusprocessionen saknas i såväl B som BrU.

¹³⁾ Denna antifon är i BrU försedd med anvisningen: Post completorium. antiphona. Den har alltså avsett ett suffragium. (Sarum-breviariet har på juldagen ett suffragium med denna antifon och V. Post partum samt oratio: Deus qui salutis aeternae beatae Mariae virginitate...) Den kan alltså här antagas ha haft samma liturgiska uppgift. Mot detta talar emellertid den omständigheten att 8 psalntonens finalis utsatts. Det synes därför sannolikt att S avsett denna antifon för (Nunc dimittis).

¹⁴⁾ Psalmerna äro ej angivna i B. I Upsala universitetsbiblioteks exemplar av BrU äro orden »ps. feriales» överstrukna med bläck och i margen antecknat: »Omnia laudate».

¹⁵⁾ Anteckning i margen utan noter.

¹⁶⁾ BrU: ps. de uno confessore et pontifice. I B är ej första psalmen utsatt.

Ps. Cum invocarem¹⁷⁾.
 Ant. 5. Ibi nempe fixit tentorium...
 Ps. Verba mea.
 Ant. 6. Accurrit undique plebs...
 Ps. Domine dominus noster.
 Resp. 4. O charitas veneranda...
 V. *Fide plenus et merito...*
 Resp. 5. Dilectus dei athleta sigfridus...
 V. *Exaudivit autem dominus...*
 Resp. 6. Sacerdos dei sigfridus...
 V. *Mox letus vir domini...*

[In III. noct.]

Ant. 7. Rex igitur svecie olavus...
 Ps. Domine quis habitabit.
 Ant. 8. Predicante itaque...
 Ps. Domine in virtute.
 Ant. 9. Fiunt quoque innumera...
 Ps. Domini est terra.
 Resp. 7. Accelerat denique christi athleta...
 V. *Beatus igitur sigfridus...*
 Resp. 8. Sanctus sigfridus cum sedens...¹⁸⁾.
 V. *A domino factum est istud...*
 Resp. 9. Immenso salvatoris amore...
 V. *Unde et mellifluam...*
 V. *Gloria patri...*³⁾.

Laudes.

Ant. 1. Sanctus quidem sigfridus...
 Ps. Dominus regnavit¹⁹⁾.
 Ant. 2. Dolens igitur dyabolus...
 Ps. Jubilate.
 Ant. 3. Tres igitur cum eo...
 Ps. Deus deus meus.

Ant. 4. Hos denique agressus est...
 [Ps. 20).]
 Ant. 5. Concitat continuo iniquitatis...
 ...
 [Ps. 21).]
 Ad Ben. Christi fidelis famulus...

[In II. vesp.]

Ad Magn. In signis et virtutibus...

De annunciatione marie [25 mars].

S. 108^v—112^v. B. 1^r—3^v.

BrU II: 50.

[In I. vesp.]

Super omnia laudate²²⁾.

Ant. 1. Ingressus angelus...
 » 2. Ave maria gratia plena...
 » 3. Spiritus sanctus in te descendet...
 » 4. Ne timeas maria invenisti...
 » 5. Ecce ancilla domini...
 Ad Magn. Ave spes nostra dei genitrix...

[Ad matutinum.]

Inv. Ave maria gratia plena...
 Ps. Venite.

[In I. noct.]

Ant. 1. Missus est gabriel...
 Ps. Domine dominus noster²³⁾.
 Ant. 2. Ingressus angelus...
 Ps. Celi enarrant.

17) Andra och tredje nocturnens psalmer äro ej angivna i B.

18) Sedens: Så S och BrU. B har videns.

19) Psalmerna angivas icke i B.

20) Psalm ej utsatt. Bör vara Benedicite.

21) Psalm ej utsatt. Bör vara Laudate dominum.

22) Psalmerna äro ej angivna i B.

23) Psalmerna i matutinen äro ej angivna i BrU.

- Ant. 3. Maria turbata est...
 Ps. Domini est terra.
 Resp. 1. Ingressus angelus ad mariam
 ...
 V. *Benedicta tu in mulieribus...*
 Resp. 2. Benedicta tu in mulieribus...
 V. *Ave maria gratia plena...*
 Resp. 3. Maria ut audivit turbata est
 ...
 V. *Quomodo fiet istud...*

[In II. noct.]

- Ant. 4. Respondens angelus dixit...
 Ps. Eructavit cor²⁴).
 Ant. 5. Ecce concipies et paries...
 Ps. Deus noster refugium.
 Ant. 6. Dabit illi deus sedem david
 ...²⁵).
 Ps. *Fundamenta*.
 Resp. 4. *Dixit angelus ad mariam...*
 V. *Ecce concipies...*
 Resp. 5. *Ecce concipies...*
 V. *Hic erit magnus...*
 Resp. 6. *Dabit illi dominus...*
 V. *Et regni eius non erit finis.*

[In III. noct.]

- Ant. 7. *Dixit autem maria ad angelum quoniam...*
 Ps. *Cantate j.*
 Ant. 8. *Ideoque et quod nascetur...*
 Ps. *Dominus regnabit.*
 Ant. 9. *Dixit autem maria ad angelum ecce...*
 Ps. *Cantate ij.*

- Resp. 7. *Dixit autem maria ad angelum Ecce...*
 V. *Spiritus sanctus superveniet*
 ...
 Resp. 8. *Quomodo fiet istud...*
 V. *Ideoque et quod nascetur...*
 Resp. 9. *Christi virgo dilectissima...*
 V. *Quoniam peccatorum...*
 V. *Gloria patri...³).*

Laudes.

- Ant. 1. *Quando venit ergo...*
 » 2. *Verbum supernum a patre...*
 » 3. *Beatus auctor seculi...*
 » 4. *Clausula parentis viscera...*
 » 5. *Domus pudici pectoris...*
 Ad Ben. *Hec est dies quam fecit dominus...*

[In II. vesp.]

- Ad Magn. *Gaudendum nobis est quod christus mediator...*

Dominica palmarum.

S. 112^v—115^v. B. 135^r—138^v.

Det härifrån till påskaftonens vesper upptagna materialet saknas helt i BrU.

- Resp. Collegerunt pontifices...
 V. *Unus autem ex ipsis...²⁶).*
 Ant. *Turba multa...²⁷).*
 Ps. *Cantate j.*

²⁴) Psalmerna i 2:a och 3:e nocturnen äro ej angivna i B.

²⁵) Härifrån är i B en lucka, som omfattar hela återstoden av detta officium.

²⁶) Detta responsorium är avsett att sjungas mellan textläsningarne i benedictio palmarum.

²⁷) Denna antifon med så många verser av psalmen som erfordrades skulle enligt Missale Upsalense sjungas under utdelandet av de vigda palmkvistarne.

Ant. Ante sex dies...²⁸⁾.
 » Cum audisset populus...
 » Cum appropinquaret dominus
 ...
 » Ave rex noster fili david...
 » Pueri hebreorum vestimenta
 ...
 » Pueri hebreorum tollentes ramos...

Hymnus. Gloria, laus et honor...

V. Israel es tu rex...
 V. Cetus in excelsis...
 V. Plebs hebraea...
 V. Hii tibi passuro...
 V. Gloria²⁹⁾.

Resp. Ingrediente domino...³⁰⁾.

[In die parasceves.]

S. 116^r—117^v. B. 139^r—141^r.

³¹⁾ Popule meus...
 Quia eduxi...
 Quid ultra...

Ant. Ecce lignum crucis...

Ps. Deus misereatur.

Ant. Crucem tuam adoramus...

Ps. Beati immaculati.

V. Crux fidelis inter omnes...

Hymnus. Pange lingua gloriosi prelium certaminis...

Ant. Super omnia ligna cedrorum

...

Resp. Sicut ovis ad occisionem...

V. In pace factus est locus eius
 ...³²⁾.

Resp. Sepulto domino...

V. Ne forte veniant...³²⁾.

In vigilia sancte pasche.

S. 118^r—120^v. 141^r—145^v.

[Benedictio novi ignis.]³³⁾

Hymnus. Inventor rutili...

V. Quamvis in numero...

V. Ne nesciret...

[Consecratio fontis.]³⁴⁾

Hymnus. Rex sanctorum angelorum...

V. Ora primum...

V. Supplicate...

V. Implorate...

V. Omnes sancti...

V. Huius christe...

Rex sanctorum.

³⁵⁾Resp. Christus resurgens ex mortuis...

²⁸⁾ Denna och följande antifoner voro avsedda för palmprocessionen.

²⁹⁾ Denna hymn avsjöngs, då processionen åter skulle ingå i kyrkan.

³⁰⁾ Detta responsorium avsjöngs då processionen åter inträdde i kyrkan.

³¹⁾ Improperierna, som avsjöngos under adoratio crucis.

³²⁾ Missale Upsalense: Postea (= efter adoratio crucis) — — — portet sacerdos crucem ad sepulchrum et cantetur R. Sicut ovis. Et ponatur crux in sepulchro — — — quo facto redeatur ad chorum cantando R. Sepulto domino.

³³⁾ Angående denna benedictio novi ignis in sabbato sancto se Manuale Upsalense, utg. av I. Collijn, s. 5 ff. Inventor rutili har sålunda icke saknats i denna rit, fastän den icke är upptagen i det för prästen avsedda tryckta manualet.

³⁴⁾ Angående denna consecratio fontis in vigilia pasche se Manuale Upsalense s. 3 ff. S och B visa att icke heller Rex sanctorum angelorum varit främmande för usus Upsaliensis, fastän den icke upptagits i det tryckta manualet.

³⁵⁾ De följande texterna torde vara avsedda att beledsaga en uppståndelseframställning (en motsvarighet till gravläggningen som omnämnes ovan i

V. Dicant nunc iudei...
 Resp. Cum rex glorie christus...
 Ant. Vidi aquam...³⁶⁾
 Ps. Confitemini domino quoniam
 bonus, quoniam in seculum
 misericordia eius.
 Hymnus. Salve festa dies...
 Salve.
 V. Ecce renascentis...
 Qua deus.
 V. Namque triumphanti...
 Salve.
 V. Legibus inferni...
 Qua.
 V. Qui crucifixus erat...
 Resp. Sedit angelus ad sepulchrum
 ...
 V. Crucifixum in carne...
 Nolite metuere dico vobis...

[Ad vesperas.]

Ant. Alleluia, alleluia, alleluia³⁷⁾.
 Ps. Laudate dominum omnes gen-
 tes.
 Ad Magn. Vespere autem sabbati...³⁸⁾

[In die Pasche.]

S. 120^v—123^v. B. 145^v—147^v.

[Ad matutinum.]

Inv. Alleluia surrexit...
 Ps. Venite.
 Ant. 1. Ego sum qui sum...
 Ps. Beatus vir.
 Ant. 2. Postulavi...
 Ps. Quare fremuerunt.

Ant. 3. Ego dormivi...
 Ps. Domine quid.
 Resp. 1. Angelus domini descendit...
 V. Angelus domini locutus...
 Resp. 2. Angelus domini locutus...
 V. Jesum queritis nazarenum
 crucifixum, surrexit non est
 hic.
 Resp. 3. Dum transisset sabbatum...
 V. Et valde mane...

Ad Laudes.

Ant. 1. Angelus autem...
 » 2. Et ecce terre motus...
 » 3. Erat autem aspectus...
 » 4. Pre timore...
 » 5. Respondens autem...
 Ad Ben. Et valde mane...

[Ad vesperas.]

Ad Magn. Et respicientes...

[Ad completorium.]

Ant. Alleluia, alleluia, alleluia, al-
 leluia³⁹⁾.
 Super Nunc dimittis. Alleluia resur-
 rexit...

Officium misse⁴⁰⁾.

Intr. Resurrexi...
 Ps. Domine probasti...
 Grad. Hec dies...
 V. Confitemini...
 Alleluia.
 V. Pascha nostrum...
 Offert. Terra tremuit...
 Comm. Pascha nostrum...

(Fortsättning).

K. Peters.

not 32), ehuru jag icke för tillfället kan redogöra för detaljerna, då jag icke har tillgång till Missale Upsalense. Jfr emellertid Eisenhofer, Liturgik I:548 ff.

³⁶⁾ I B går ant. Vidi aquam före resp. Cum rex glorie.

³⁷⁾ BrU har här fyrfaldigt Alleluia.

³⁸⁾ Såväl B som BrU upptaga dessutom antifon till psalmerna i comple-
 toriet (ett trefaldigt alleluia).

³⁹⁾ BrU har blott trefaldigt alleluia.

⁴⁰⁾ Saknas i såväl B som BrU.

Recensioner.

Bokliga nyheter från Finland.

Jaakko Gummerus: Mikael Agricolaan Rukouskirja ja sen lähteet (M. Agricolas Bönbok och dess källor), Helsingfors 1941. I häftet (Finska Kyrkohistoriska Samfundets Handlingar XLIV:1).

Denna posthuma undersökning av Jaakko Gummerus, har redigerats i tryck av Aarno Maliniemi och Aarne Turkka. Med tacksamhet tänker man på, att biskop Gummerus fick sin stora undersökning av Agricolas bönbok nästan tryckfärdig före sin död år 1933. Och dock föreligger här blott första häftet. Gummerus var Finlands förnämsta Agricola-kännare. »Rucouskiria», som utkom av trycket år 1544, var Agricolas största och mest självständiga arbete näst översättningen av Nya Testamentet. Som känt är denne ansedd som det finska skriftspråkets fader och Finlands reformator. Bönboken var ett digert arbete till innehållets mångsidighet och sidoantalet. Utom egentliga böneformulär för privat och liturgiskt bruk innehöll den allmänt vetande av olika slag, såsom kalendarium, astronomi, astrologi, naturvetenskap, hygien och historia samt till och med översättningar av bibliska texter. Agricola var en medveten lutheran men representerar en ståndpunkt, som Gummerus karakteriserar som »berättigad historisk konservatism». Gummerus har letat sig fram till de källor, som använts av reformatorn och bygger därpå sin karakteristik av Agricolas bönbok.

Nästan alla liturgiska texter äro översatta från Missale Aboënsé, som trycktes år 1488. Men dessutom söker Gummerus ge en utredning av vilka

böner, som härstamma från medeltidens eller 1500-talets bönböcker, samt i vilken mån Agricola följt sådana förebilder, varför Gummerus ger en överblick av hithörande rikliga bönbokslitteratur. »Rucouskiria's» närmaste tyska motsvarighet har varit Mich. Weinmar's »Ein schön gemain Bettbüchlein», som trycktes år 1532. Den omfattar en grupp bibliska böner, en grupp liturgiska böner och slutligen böner för enskild andakt; den utgör således ett slags bönbokskompendium. De liturgiska bönerna utgöra största gruppen, då dessa voro behövliga i de finska församlingarna, som ännu saknade liturgiska böcker på finska. Vid den första gruppen böner har Agricola begagnat sig av Otto Brunfels' Biblisch Bettbüchlein, som också ingår i Weinmars bönbok. Men A. har i översättningen av bibliska böcker delvis gått till grundtexterna samt utnyttjat både Luthers och Justus Jonas' psaltarupplagor m. m. I den stora serien kollektböner har Agricola översatt eller bearbetat Missalets böner — där han icke sett sig tvungen att skapa helt nya, men han här härvid märkligt nog icke använt de svenska reformatorernas kollektbönserier.

J. Gummerus undersökningar, av vilka här blott en del ännu publicerats, ha kastat mycket nytt ljus över Agricolas personlighet och verksamhet.

Ilmari Salomies Suomen kirkon historia, I Suomen kirkko keskiaikana, Helsingfors 1944 (I Salomies, Den finska kyrkans hi-

storia, I Finlands kyrka under medeltiden).

J. Gummerus' efterföljare som professor i kyrkohistoria i Helsingfors, biskopen i Wiborgs stift I. Salomies, ger härmed första delen av den finska kyrkans historia. Sitt arbete dedicerar han åt sin »son och oförgätlige vän Olli», som stupade 1942 för fosterlandet. Salomies säger själv, att han med sin bok fullföljt en uppgift, som man hade väntat av den härför särskilt skickade föregångaren Gummerus. Vidare säger Salomies anspråkslöst, att han bygger sin skildring av medeltiden på förarbeten av A. Maliniemi, J. Jaakkola m. fl. Uppgifterna från Åbo stifts medeltid äro jämförelsevis knapphändiga beroende på upprepade härjande eldsvådor, som förstört primärmateriel av olika slag. Skildringen blir därför i stora drag översiktsartad. Intressant är särskilt skildringen av den kristna kyrkans första århundraden i Finland. Samma kan man säga om den senare avdelningen, som ägnats skildringen av den medeltida kyrkans byggnad, kyrkor och gudstjänstliv, dess helgondyrkan, kloster, vetenskapliga liv och bokliga odling, alltså en kyrkohistorisk kulturbild.

Sigtrygg Serenius: Den Heliga Mässans liturgiska förnyelse, Vasa 1944 (Sancti Henrici Skriftserie n:o 3).

Under pågående krig har fältpastorn, lektorn S. Serenius publicerat sin undersökning av Johan III:s Liturgi. Det var ju ett rätt modigt företag av pastor S., att under dessa omständigheter våga publicera sina undersökningar härav. Förf. ger först en översikt av mässans utveckling före Johan III:s tid i Sverige samt av den teologiska ståndpunkt, som mötte ko-

nungen i hans samtid i och utom Sverige, i den mån de beröra hans religiösa strävanden. Vidare skildrar han teologen Johan, särskilt sådan han framträder i Nova Ordinantia 1575. Johan ville varken gälla som lutheran eller papist, utan företräda en gammalkyrklig och biblisk lärouppfattning, säger S. Författaren gör gällande, »att hans teologi åtminstone i huvuddrag bär en rent evangelisk prägel» samt att Johans lärouppfattning kan »anses vara representativ för apostolisk och gammalkyrklig trosåskådning». Johan bygger vidare konsekvent på det kyrkoskick, som skapats av Laurentius Petri. Alldeles riktigt påpekar förf., att den svenska mässan »trots ett nära 40-årigt arbete» ännu var »en Mässa i vardande». Man hade väntat en vidlyftigare utredning av Johans förbindelser med den anglikanska kyrkan och dess liturgi samt en mera ingående utredning av Cassanders ståndpunkt, men förf. anser tydligen dessa förbindelser vara mera sekundära. Förf. talar vidare om »den atmosfär av innerlig fromhet och urkristen sakramentsmystik, som omgav den liturgiska rörelsen» samt om den »fortsatta reformation» till ett »återställande av biblisk och urkristen lärouppfattning», som kännetecknar Johans åtgärder.

Pastor Serenius' undersökning med dess rediga uppställning och klara linjer samt rikliga detaljer ger ett värdefullt inlägg i diskussionen kring Johans värdefulla liturgiska bok, men slutordet har dock knappast sagts ännu. Förf. har gått till verket med kärlek till sin uppgift och stor respekt för Johans mässa. Man nästan frestas att säga, att det starka i boken just är att den uppmuntrar till vidare diskussion.

Olav D. Schalin.

Musik.

Gottfrid Berg. Körmusik för sopran och alt röster. Nordiska Musikförlaget.

En härlig, övermåttan förträfflig samling! Här finns nästan allt man kan begära från folkvisor, och dessutom ganska ovanliga sådana, som »Si god aften och god kväll» till Josquin de Pres' »Domine non secundum peccata nostra». Särskilt tacksam blir man för de unga svenska bidragen. Förutom mönstergilla arrangemang av Berg själv, finner man originalkompositioner av Lars-Erik Larsson, E. von Kock, Söderholm, Dag Wirén Thyrestam m. fl..

En passus ur förordet må citeras: »Har man möjlighet att genom medverkan av melodiinstrument ge stöd åt sångstämmorna är det så mycket bättre. Instrumental ledsagning kan mycket väl tillämpas i långt större utsträckning än boken föreskriver, och i en del fall, t. ex. i 1500- och 1600-talsmusiken och i folkvisearr. går det mycket väl för sig att helt överlåta understämmorna, eller en av dem, åt ett par violiner. Är tillgången på instrumentaler god, kan man, genom att låta en körvisas verser utföras med omväxlande sammanställning av instrument- och sångstämmor, åstadkomma en hel liten kantat.»

Boken rekommenderas på det varmaste. Särskilt lämplig för våra kvinnliga seminarier. Därför — skaffa, sjung och musicera!

G. A.

Gunnar Thyrestam: Missa Archaistica för bl. kör a cappella. Viktor Norberg.

Thyrestam infriar sina löften och går framåt i stor stil. Hans senaste

alster är en avgjord framgång och hälsas med största tillfredsställelse. I en medvetet arkaiserande stil har han fått fram något i bästa mening modernt. Hans frigjorda kontrapunktik adlas av en formell säkerhet och behärskning, parad med en strålände ingivelse. Gloria-satsen bl. a. äger en andlig kraft, som är verkligt upplyftande. Denna mäsas är en i högsta grad intressant och givande skapelse. Men den kräver en god körledare med verkligt sinne för den »nya stilen».

G. A.

Daniel Olson: Höjen, I portar, edra huvud. Adventshymn för bl. kör med ack. av orgel och violin (ad libit). Viktor Norberg.

På Daniel Olson kan man lita. Hans alster präglas alltid av samvetsgrannt arbete och ödmjukhet inför uppgiften. Och framför allt av användbarhet. Denna hymn är välgjord och påtagligt inspirerad utan att äga några mera framträdande kvalificationer. Det är nyttokunst av gott märke. Kan med fördel alternera med Otto Olsson och Vogler på Adventsöndagen. Tempobeteckningen »Ej för långsamt» bör nog särskilt ihågkommas och violinstämmorna koriskt besättas.

G. A.

Gunnar Thyrestam: O Herre Jesus var min tröst. Bönsöndagshymn. Bl. kör. Nordiska Musikförlaget.

Inte Thyrestams bästa precis, men han har dock som alltid något säreget fångslande i sin stil, som man inte undgår att tilltalas av. Taktväxlingarna förlänar satsen en rytmisk smidighet som är rätt bestickande.

G. A.

*David Wikander: Ur djupen ro-
par jag till dig. (Psalm 130 i
Psaltaren) Bl. kör a cappella.
Nordiska Musikförlaget.*

En körsats i bästa Wikanderstil,
som har sin givna plats i Botdagens
högmässa. G. A.

*G. P. da Palestrina: Låt oss med
Jesus vandra.*

*Mich. Praetorius: O påskafrojld,
o segerbud.*

*Bart Gesius: Din godhet rätt att
lova.*

—: *En jungfru födde ett barn idag.
Nordiska Musikförlaget.*

De kompositioner, som här förelig-
ger i seperattryck är kända från olika
samlingsverk. Det är en stor tillgång
att ha dem tillgängliga på detta sätt.
Det är sådant som bör höra till varje
körs standardrepertoar. En bättre upp-
takt till passionstiden än Palestrinas
sköna sats, kan man väl knappast
tänka sig. G. A.

*Daniel Olson: Mot vår. Visor för
skola och hem. Nordiska Musik-
förlaget.*

Daniel Olson som profan viskom-
ponist är för anmeldaren något nytt.
Man har vant sig att i honom se
den vederhäftige och redbare orgel-
och körkomponisten av rent kyrk-
lig prägel. Och nog har han där
skänkt oss betydligt väsentligare ting
än detta opus. Skall man kalla till-
taget med en ny tonsättning till »Rö-
da stugor» för djärvhet eller vad?
Nog finns det andra texter. Dock —
han är tydligen en mångkunnig man
och även denna samling innehåller
utan tvekan rätt så förtjusande ting.
G. A.

*David Wikander. Passacaglia för
orgel över koralen »Jag ville lova
och prisa».*

—: *Sonata för orgel över koralen
»Hit o Jesus samloms vi». Nor-
diska Musikförlaget.*

Wikander är ju mest känd för sin
goda körmusik. Med stort intresse tar
man del av hans orgelproduktion. Des-
sa båda senaste utgåvor är synner-
ligen värdefulla ting.

Passacaglian bygger på koralens
två första fraser. I en sund och na-
turlig kontrapunktik, med kraftfulla
spänningar och bl. a. mycket intres-
santa canons och modulationer, växer
kompositionen fram, kulminerande med
koralen, där pedalen dock fortsätter
med grundtemat. Detta senare ger pas-
sacaglian en verkligt magnifik av-
slutning.

Sonatan har tre satser, Preludium,
Koral och Fugato. Preludiet är en
ren triosats i 6/8-takt, där över pe-
dalens cantus firmus de andra båda
stämmorna flyter fram i rytmiska om-
bildningar av koralen. Satsen bär över-
skriften »Hit o Jesus, samloms vi». Den
andra satsen har överskriften
»Vårt förnuft förblindat är» och är en
typisk orgelkoral med c. f. i tenor-
stämman. Sopran- och altstämman fär-
gar det hela med genomgående, gan-
ska originella tersgångar. Fugatot byg-
ger på ett fritt tema och bär i hög
grad den skicklige kontrapunktikers
märke. Den innehåller mycket intres-
santa ting och klingar väl. Har något
av överskriftens »O du härlighetens
sken» i sig.

Man är David Wikander mycket
tacksam för dessa kompositioner. Bå-
da rekommenderas varmt till Sveriges
organister, både för orgelstudier och
stilstudier. Det är ett par av de präk-
tigaste orgelsaker vi har i vår inhem-
ska produktion. G. A.

Oskar Lindberg: Fyra orgelkoraller.

1. Gud ej sitt tryckta barn förgäter.
  2. Jesus allt mitt goda är.
  3. Tänk när en gång det töcken har försvunnit.
  4. Helige Ande låt nu ske.
- Nordiska Musikförlaget.*

Oskar Lindbergs orgelstil är välkänd och tarvar ingen närmare presentation. Häftet rekommenderas som ett gott tillskott till vår svenska repertoar.

G. A.

Daniel Olson: Liten Toccata, ricercare och passacaglia över koralen 260. (Vart flyr jag för Gud och hans eviga lag.) Gehrmans.

Daniel Olson är en flitig arbetare till stor uppbyggelse för sina kollegor. Hans senaste orgelverk efterlämnar ett mycket gott intryck och har givande och intressanta drag, Toccatan spinner fritt ut från koralens typiska kvartsprång och har en välgörande friskhet i linjerna. Ricercaren är allvarlig och behärskad med en påtaglig bönekaraktär. Den lilla passacaglian har lånat sitt tema från första och sista frasen i koralen, är välgjord och habil utan att verka torr.

Vi har av Daniel Olsons hand många, mycket goda koralbearbetningar. Men när får vi ett större preludium och fuga utan koral anknytning?

G. A.

Gustaf Nordqvist: Slut samman mina händer. Bröllophymn. Ur »Lilja». Två andliga sånger av fornisländske skalden Eysteinn Asgrimsson 1. Du gode, milde fader. 2. Hell vare korset, Nordiska Musikförlaget.

Gustaf Nordqvists kvalifikationer som sångkomponist är välkända. Dessa opera jävar ej heller detta påstående. Sångerna ur »Lilja» uppvisar många intressanta drag bl. a. harmoniskt, medan bröllophymnen verkar rutinmässigt tillfällighetsstycke. Men för en sådan som Nordqvist blir även sådant användbart. Vår litteratur för solosång vid bröllop är ju f. ö. så mager, så varje bidrag, som berikar densamma, mottages med tacksamhet.

G. A.

C. H. Spalckhaver: Mitt liv rinner bort. Nordiska Musikförlaget.

En välskriven sång, som värdigt sluter upp i ledet bland de många medelmåttiga.

J. Nyvall: Hosianna. Nordiska Musikförlaget.

Frödings bekanta dikt har fått en ganska effektiv tonsättning, som bör göra sig förträffligt för en klangfull bariton.

G. A.

Laurentius Petri Sällskapet.

Laurentius Petri Sällskapets styrelse anhåller härmed vördsamt att sällskapets medlemmar senast den 1 juli ville insända årsavgiften, 10 kronor, på sällskapets postgirokonto 171372, (adress: Prästgården, Söndrum, *Halmstad*).

Till Sällskapets medlemmar kommer såsom årspublikation under hösten att utsändas första delen av *Missale Lundense* av år 1514. Missalet utges i faksimiletryck från Malmö grafiska anstalt och beräknas föreligga till Lunds domkyrkas 800-årsjubileum, som skall firas instundande höst. Det utges med register och inledning av docent B. Strömberg, Lund.

Sällskapets medlemmar kallas härmed till årsmöte i Söderköpings kyrkas sakristia lördagen den 28 juli 1945 kl. 19. Föredrag hålles av docent B. Strömberg om Missale för Lunds stift.

Studiekonvent anordnas i samband med årsmötet, likaledes i Söderköping den 24—29 juli. Det tar sin början tisdagen den 24 juli kl. 17, med samling i Söderköpings kyrka.

Dagordning för studiekonventet:

Kl. 8,30	Morgonbön (läst eller sjungen tidebön)
Kl. 9	Frukost
Kl. 11—13	Övningar i Församlingshemmet eller kyrkan. Fredag: Högmässa (högtidligare form för nattvardsgång). Påskdagens introitus.
Kl. 13,15	Gemensamt kaffe.
Kl. 15—17	Övningar, vilka avslutas med vesper.
Kl. 17,15	Middag.
Kl. 19,30	Fortsatta övningar eller samkväm.
Kl. 21	Completorium.

På söndagen hålles konsert under Mag. Mogens Wöldikes ledning, och föredrag av Med. Dr E. Erics, Stockholm, om Söderköpings kyrkas 100-åriga orgel och dess byggmästare, Sven Nordström.

Övningarna omfatta såväl gregoriansk sång (tidebön och mässa) som flerstämmig körsång. För övningarna medföres Mässboken I och Svenskt Antifonale, samt för tidebönerna Den svenska tidegården, 1944.

Den musikaliska ledningen av den flerstämmiga sången ligger även i år i händerna på Mag. Mogens Wöldike, Köpenhamn.

I övrigt medverka kyrkoherdarna A. Adell, Söderköping, K. Peters, Söndrum, docent B. Strömberg, Lund, stiftsadjunkt Pehr Edwall, Växjö, domkyrkoorganist G. Arnér, Växjö, kantor Karl G. Gustafsson, Gökhem, och musikdirektörerna T. Hägg, Jönköping och A. Hedenström, Söderköping.

De deltagare, som traktera instrument, anmodas medföra dem.

Anmälan om deltagande i studiekonventet och årsmötet göres till pastorsämbetet i Söderköping senast den 15 juli. Logi anordnas i största möjliga utsträckning i hem. Pris beräknas till kr. 2:— à 2:50 per natt (sänglinne medföres).

Studiekonventet står öppet även för icke medlemmar av Sällskapet.

Kyrkosångens Vänners årsredogörelse.

I. Centralkommitténs verksamhet.

K. S. V:s centralkommitté hade sitt ordinarie årssammanträde i Stockholm under Biskop Auléns ordförandeskap den 8 jan. 1945.

Ur protokollet meddelas:

Söndagsskolans psalmlista är nu färdig för distribution (genom musikdirektör Waldemar Ahlén).

Orgelrådet fick i uppdrag att vidtaga lämpliga åtgärder för bevakande av församlingarnas intressen vid orgelbyggen och restaureringar.

Anmodades stiftskretsarna att bidra med 50 kr. vardera (Uppsala och Lund med 250 kr.) för anordnande av utvidgad liturgisk sång vid universitetens prästutbildning.

Beslöts revidera psalmlistan för folkskolan. C. K:s styrelse omvaldes

(Biskop G. Aulén ordf. Professor A. Nygren v. ordf. Komminister G. Grefberg, sekr. o. bibl. Kantor Karl G. Gustafsson, kassör samt Domkyrkoorganisten H. Weman och Musikdirektör W. Ahlén.)

C. K:s räkenskaper för år 1944 upptaga i sammandrag följande poster:

Inkomster:

Behållning vid årets början...	1,507:25
Kyrkomusikens hist. (Diak. styr. förl.)	154:—
Arsavgifter från 8 stiftskretsar	400:—
Bankränta	26:19
Summa kronor	2,087:44

Utgifter:

Sekreterarearvode	100:—
Sammanträden, porton m. m.	202:95
Behållning vid årets slut ...	1,784:49
	<hr/>
Summa kronor	2,087:44

Gökhem 31 dec. 1944.

Karl G. Gustafsson,
kassaförvaltare

P. M. till herrar kretsombud, sekreterare och kassaförvaltare.

1. Strängnäs-kretsen utser två revisorer och en suppl. att revidera 1945 års räkenskaper med anledning därav fatta beslut samt därom meddela till kantor Karl G. Gustafsson, Gökhem före 1 dec. 1945.
2. Protokollsutdrag, utvisande ev. beslut från kretsarna med anl. av C.

K:s årssammanträde (vad beträffar utanordn. av 50 kr. pr krets till utvidgande av liturgisk sång vid universitetens prästutbildning snarast) skola före 1 dec. 1945 tillställas undertecknad. Dessutom skall redogörelse för resp. kretsars verksamhet under år 1945 vara undert. tillhanda före 31 dec. i år, författad i den form, att den kan gå direkt till trycket för denna tidskrift, sedan den upplästs vid nästkommande årssammanträde den 7 jan. 1946.

3. Motioner till nästa årssammanträde insändas till undert. före 1 dec. 1945.
4. Årsavgift — 50 kr. — insändes till kantor Gustafsson före 1 dec. 1945.
Hav godheten anteckna detta P. M. Stockholm, Prästgatan 18, 28 mars 1945.

Gabriel Grejberg,
sekr.

II. Verksamheten 1944 i kretsarna.

Växjö stiftskrets. Arsmöte har hållits i Växjö den 21 juni i samband med stiftsmötet. Därvid medverkade K. S. V:s blandade kör vid en konsert i domkyrkan varvid kompositioner av Hammerschmidt och David Becker utfördes. K. S. V:s manskör utförde körsång i samband med stiftsmötets förhandlingar och föredrag.

Den blandade kören deltog i Kyrkosångshögtiden i Borås. Under domkyrkokanter Simon Lundins ledning utförde kören tvenne verk av Andreas Hammerschmidt: »Jesus allt mitt goda är» och »Jesus är min hägnad».

Anslag har utgått till representationskörens utgifter i Borås, vidare har ett antal stipendier utdelats till körledare, som i studiesyfte deltagit i Kyrkosångshögtiden i Borås.

Smärre bidrag har utanordnats för att främja kyrkosångsverksamheten inom stiftet.

Blädinge den 31 december 1944.

Gunnar Johansson,
sekr.

Stockholms stiftskrets. Arbetsåret begynte med musikandakt i S:t Jacobs kyrka den 7 jan. Vid detta tillfälle demonstrerades solosånger och orgelmusik, lämpliga för bröllop och begravningar. Medverkande voro operasångare Set Svanholm och musikdirektör Waldemar Ahlén. Detta program, som framfördes inför en stor åhörarskara, hade till uppgift att visa

på sådan musik och sång som verkligen passar för de nämnda tillfällena.

Efter andakten i kyrkan blev det diskussion i S:t Jakobs kyrksal över temat: musiken vid bröllop och begravningar med W. Ahlén som inledare. Diskussionen blev mycket livlig och ägnades också utförligt referat i pressen.

Årsmötet den 16 maj inleddes med musikandakt i Adolf Fredriks kyrka. Där utfördes stycken av Roman, Bach, Buxtehude och Runbäck dels på orgel, dels av kör med stråckackompanjering. Adolf Fredriks kyrkokör under ledning av operasångare Set Svanholm medverkade, vidare elever från Musikhögskolan. I det completorium, som avslutade andakten, var pastor Axel Uddling liturg.

Vid årsmötet skedde den förändringen i styrelsen att komminister Arvid Lund, som undanbett sig återval, ersattes med komminister Ragnar Stenberg, Lidingö. Full och tacksam ansvarsfrihet beviljades den avgående styrelsen. Vid detta tillfälle bestämdes definitivt att kretsens namn skall vara: Kyrkosångens Vänner i Stockholms stift. Fil. Kand. Ingmar Bengtsson höll föredrag över ämnet: *Några synpunkter* på musiken i våra kyrkor, vilket föredrag utlöste en mycket livlig och instruktiv diskussion. Förste talare i diskussionen var komminister Ingvar Sahlin.

Höstsammanträdet den 28 november var arrangerat på följande sätt. Västerledskyrkans nyrenoverade orgel demonstrerades av kyrkans organist, direktör Valter Wennlund. Vid föreningssammanträdet, som var förlagt till Elfvinggården i Bromma, valdes biskop Manfred Björkquist till kretsens hedersordförande. Pastor Tor-

björn Wikmark föredrog sina intryck från årets kyrkosångshögtid i Borås.

Stockholm den 29 december 1944.

Karl Erik Fridblom,
sekr.

Göteborgs stiftskrets. Under år 1944 anordnade Göteborgs stiftskrets av Kyrkosångens Vänner dels en vespergudstjänst i Onsala kyrka onsdagen den 29 mars, vid vilken kollekt upptogs till Rädde Barnens verksamhet, dels en musikstund i Göteborgs Domkyrka tisd. den 12 september i samband med prästsällskapets möte. Vid den senare medverka Landvetters kyrkokör under ledning av kantor Olof Gradén jämte en avdelning ur Göteborgs Symfoni-orkester. Därvid utfördes 4 körsånger à capella av Bach, Goudimel och Rosenmüller, »Cantate Domino» av Buxtehude för soli, kör och orgel samt Mässa nr 7 i D-dur av Mozart för soli, kör och orkester. Kantor Arvid Gradén, Varberg, utförde kyrkoarior av Otto Olsson och Roman.

Under året har stiftskretsen av kollektmedel dessutom utdelat stipendier till 15 kyrkokörer i stiftet för understödjande av deras verksamhet samt till Göteborgs stifts Kyrkosångsförbund, sammanlagt summa kronor 1100:—.

Göteborg den 6 jan. 1945.

Tore Hultén,
sekr.

Lunds stiftskrets. Kyrkosångens Vänner inom Lunds stift har under det gångna året på olika platser inom stiftet fortsatt med instruktionskurser i Mässmusiken del I. Till dessa

kurser har personlig inbjudan riktats till samtliga präster och organister i stiftet.

Från K. S. V:s arbete kan vidare nämnas, att i samband med årsmötet sekreteraren gav en orientering i den nya Mässmusiken del II.

Höstens sammankomst ägnades åt J. H. Roman. Musikdirektör Patrik Vretblad höll föredrag om Roman och programmet upptog dessutom kammar-musikaliska verk av mästaren. Dagen avslutades med en kör- och orkester-konsert i Domkyrkan med representativa verk av Roman.

Lund den 31 december 1944.

Josef Hedar,
sekr.

Ärkestiftets krets. Sällskapet K. S. V. i Ärkestiftet har under år 1944 anordnat två *instruktionsdagar för präster och organister*, varvid valda delar av Den svenska mässboken I varit föremål för studium och övningar. Den ena hölls i Uppsala den 7 februari, den andra i Enköping den 16 oktober. Vid den förra leddes organisternas övningar av domkyrkoorganisten H. Weman och prästernas av komminister Ingvar Sahlin. Kantor Ragnar Pilström inledde ett samtal om hur kyrkokören arbetar, vilket följdes av många goda inlägg, varvid nya uppslag framkommo. Dagen avslutades med en musikstund i domkyrkan. Direktör Weman spelade preludium och fuga av D. Buxtehude. Buxtehudes solokantat »Så älskade Gud världen» uppfördes med fröken Mary Weiss som solist, och som avslutning spelade musikdirektör Granström Tartini's violinkonsert i d-moll. I Enköping

leddes övningarna av domkyrkoorganisten Weman.

I samarbete med Ärkestiftets kyrkosångsförbund och Ärkestiftets organist- och kantorsförening hölls en *kurs för organister och kantorer* med ett 40-tal deltagare. Undervisningen omfattade orgelspelning, kördirigering och skolsång med domkyrkoorganisten Weman, musikdirektörerna C.-G. Stenhammar och Hj. Torell som handledare i resp. ämnen. I orgelspelning meddelades undervisning i mässoch koralspel, modulationer och preludiering. Deltagarna voro uppdelade i två grupper, som vardera hade två timmar orgelspelning dagligen, varigenom goda möjligheter bjödos deltagarna att individuellt ådagalägga sina färdigheter. I kördirigering inriktades arbetet på genomgång av hymnerna till höstens rikskyrkosångshögtid. En blandad kör av god kvalitet stod till deltagarnas förfogande genom välvilligt biträde av årets examinandern i organistexamen och medlemmar av Uppsala domkyrkokör. *Skolsången* fick rikligt utrymme under ledning av vår främste pedagog på detta område. Deltagarna uppvisade ett stort intresse och en enastående arbetsvillighet. Som musikalisk avslutning anordnades en musikandakt i domkyrkan, varvid alla förekommande orgelsoli och körsånger utfördes av deltagarna. Den liturgiska avslutningen utformades i anslutning härtill efter den högtidliga aftonbönen enligt Den svenska mässboken II. Ett gemensamt önskemål framställdes från deltagarna om en snar upprepning av denna kurs.

Årsmötet hölls i samband med instruktionsdagen i Uppsala. Därvid omvaldes styrelsen och bl. a. beslutades, att sällskapet skulle anhålla om stiftskollekt för sin verksamhet. Kungl. Maj:t har sedermera beviljat denna

anhållan, och det är att hoppas att därigenom möjlighet skall bjudas för K. S. V. i Ärkestiftet att intensifiera sin verksamhet och nå ut i församlingarna för att förverkliga sin uppgift att medverka till att den kyrkliga sången blir en verklig församlingsång.

Örsundsbro den 15 december 1944.

Erik Magnusson,
sekr.

Skara stiftskrets. Kyrkosångens Vänner i Skara stift hade årsmöte i Skara den 14 mars. Räkenskaperna, som balanserade på kr. 4,050:76 och utvisade en behållning på kr. 1,582:21, godkändes. Förutvarande styrelse omvaldes och utökades med pastor Bertil Fridén, ledare och dirigent för Vänersborgskretsen. Denna krets består av 23 sångare. Samtliga invaldes i K. S. V.

Skara — Lidköpingskretsen och Falköping — Skövdekretsen ha haft flera gemensamma övningar i Skara. En gemensam sånggudstjänst har hållits i Kvånums kyrka sönd. den 11 juni, varvid bl. a. Ivar Widéens Mässa för kör, orgel och stråkkvartett utfördes. Kyrkoherde Sam. Melin, Borås, predikade. — Vid Kyrkosångshögtiden i Borås den 27—29 oktober deltog K. S. V. och utförde separat Dan. Olsons kantat »Herre, till vem skulle vi gå», samt deltog i Västergötlands Körförbunds kör, som utförde Albert Runbäcks Mässa. Dessutom tjänstgjorde K. S. V.-kören vid den gudstjänst, som hölls i Ramnakerkyrkan och utförde därvid en Hymn av biskop Brynolfus tonsatt av Ivar Widéen. — Flera koralafnarn ha hållits kretsvis på olika platser i stiftet. Vänersborgskret-

sen har arbetat självständigt och haft en koralafn och sånggudstjänst i Vänersborgs kyrka och deltagit med sång vid den gudstjänst som hölls i Vbgs kyrka med anledning av stadens 300 års jubileum. — Den kyrkosångsdag, som K. S. V. tillsammans med Organist- och kantorsföreningen skulle haft i Hjo, måste tyvärr uppskjutas till nästa år. — Styrelsen har utgjorts av följande medlemmar: kyrkoherde Sam. Melin, Borås, ordf., kyrkoh. G. Nordquist, Värings, v. ordf., komminister C. Th. Ekelöf, Skövde, kassaförvaltare, komminister E. H. Cederbom, Torbjörntorp, sekr. och 1:e dirigent, kyrkoherde Nils Rosander, Synnerby, 2:e dirigent past. adj. B. Fridén, Vänersborg, 3:e dirigent, samt diakonissan Gudrun Andersson, Skara.

Torbjörntorp den 31 december 1944.

Erik H. Cederbom,
sekr.

Strängnäs stiftskrets. Året 1944 gick helt och hållet i tecknet av den stora riksskyrkosångshögtiden i Borås. Sålunda var programmet för den musikgudstjänst, som hölls i Domkyrkan i Strängnäs den 9 sept. av körer, huvudsakligen från Södermanlandsdelen, sammansatt av körsatser, hämtade från Boråsprogrammet, däribland Tunders kantat »Vår Gud är oss en väldig borg», vilken förbundskören skulle framföra vid rikshögtiden:

Pachelbel: Toccata och fuga, d-moll (orgel: A. Kullnes).

Morén: Vilken är den stora skara.

Wikander: Var välsignad.

O. Olsson: En stjärna gick på himlen fram.

Morén: Land, hör Herrens ord. (Förbundskören. Dir.: R. Norrman).

J. S. Bach: Allegro moderato ur Orgelsonat i Ess-dur (orgel: Å. Kullnes),

Franz Tunder: Vår Gud är oss en väldig borg. Kantat för kör, stråkorkester och orgel. (Avd. ur förbundskören. Dir.: R. Forssman).

Sv. ps. 424: 4, 5. Altartjänst. Sv. ps. 1:7. (Liturger: domprosten G. Lundström och komminister S. Håkansson).

Vid det följande årsmötet, som hölls i samband med samkväm på ett av stadens pensionat, omvaldes samtliga ledamöter av styrelsen, som alltså består av — förutom H. H. Biskopen såsom självskriven ordförande — komminister S. Håkansson, Södertälje, v. ordf., musikedirektörerna R. Forssman, Kumla, sekr. och 1:e förbundsdirigent, R. Norrman, Strängnäs, 2:e förbunds-

dirigent, Åke Kullnes, Nyköping, 3:e förbundsdirigent, kantor R. Jonsson, Sköllersta, kassaförvaltare, kyrkoherde I. Franzén, Runtuna, musikedirektör G. Marcusson, Örebro, samt kantorerna Paul Littorin, St. Malm, och Sten Blomqvist, Vingåker.

I oktober hölls gemensamma repetitioner med närboende körer på följande platser: Örebro två gånger, Kumla, Sköllersta och Katrineholm. I Boråshögtiden deltog c:a 250 sångare från förbundet, därav 136 i Tunders kantat.

Förbundet omfattade vid årets slut 45 körer med 867 medlemmar.

Kumla den 1 januari 1945.

Rolf Forssman.
sekr.

Det förnämsta arbete om röstskolning och röstvård, som utkommit på svenska, är

R Ö S T E N

DESS SKOLNING OCH VÅRD

av

KNUT VIKROT

Sångped. Lärare i taltteknik och liturgisk läsning vid Lunds Univ.

Förord av
hovsångaren *Joel Berglund*

Pris 6: 50

“Helt säkert kommer Knut Vikrot med detta arbete nu att uppmärksammas som en av de främsta och vederhäftigaste sångpedagogiska experterna i vårt land.”

Musikdir. Jan Pontén i Sv. Gudstjänstliv.

C. W. K. GLEERUP, LUND

E. A. Setterquist & Son Efttr.

ÖREBRO

Sveriges äldsta fabrik
för kyrkoorglar

Tel. fab. 10134. Bost. 18607

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

NYA VARVET

Tel. Göteborg 29 12 60

Tillverkar kyrkoorglar.

Utför alla i yrket förekommande arbeten.

Innehar mästarbrev.

H. LINDEGREN

Medlem av SVENSKA ORGELBYGGARES FORENING.

Tillverkar piporglar,

som utmärka sig för största hållbarhet

samt god »orgelmässig» ton.

Mångårig erfarenhet.

ORGELBYGGARE
GÖTEBORG

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN 14 26 38

FABRIKEN 14 93 38

A. MAGNUSSONS ORGELBYGGERI

GÖTEBORG

Telefoner:

15 12 79, 16 59 29

SVENSKT

KVALITETSARBETE

PIPORGLAR

enligt klassiska principer och tillförlitliga konstruktioner med karaktäristisk och ekonomisk disposition och konstnärlig intonation.

Ombyggnader och restaureringar av äldre verk samt anläggningar för elektrisk bältdrift utföres.

Dispositioner och kostnadsförslag på begäran.

NYARE KYRKOMUSIK

För 4-stämmig kör, stråkar och orgel.

J. H. ROMAN: *Besinner dock at Herren förer sina heliga underliga* (Dav. psalm 4 v. 4), bearbetad av Valdemar Söderholm. Partitur med klaverutdrag kr. 6: —, stråkstämmor kr. 2: —. Körpartitur 75 öre.

För 2-stämmig kör och orgel.

DANIEL OLSON: *Tröstpsalm* (Sv. ps. 581: 2 o. 4). 50 öre.

För tenor eller sopran, orgel och violin.

DANIEL OLSON: *Se jag står för dörren och klappar*. Kr. 1: 75

För solöröst, blandad kör och orgel.

EMIL SJÖGREN: *Sex hymner och psalmer*: "Helig", Adventshymn, "Det gamla år framgånget är", "Sänd mig Ditt ljus", Påskpsalm, "Nu kommen är vår påskafröjd". Kr. 3: —

För blandad kör.

HILDING HALLNÄS: *Gud trefaldig statt oss bi*. Kr. 0: 45

HILDING HALLNÄS: *Som sol om våren stiger*
(Sv. ps. 139). Kr. 0: 35

HILDING HALLNÄS: *Lacrymosa* (Vredens dag). Kr. 0: 30

HILDING HALLNÄS: *Botpsalm* (Melodi från 1500-talet). Kr. 0: 35

INGMAR MILVEDEN: *Älvdalspsalm*. Gammal melodi, fri bearbetn. Kr. 0: 30

INGMAR MILVEDEN: *Påskhymn*. Kr. 0: 30

DANIEL OLSON: *Gör porten hög* (Sv. ps. 42). För sopran, alt och baryton. Kr. 0: 40

För orgel.

BO LUNDGREN: *Tre koralförspel* från Sveriges stormaktstid. 1. Alleneste Gudh i Himmelrijk. 2. O Jesu Christ som mandom tog. 3. Lofwad ware tu Jesu Christ. Kr. 3: 00

DANIEL OLSON: *Den signade dag*. Preludium, trio och fuga över sv. ps. 424 (medeltida nordisk folkmelodi). Kr. 3: 00

DANIEL OLSON: *Liten toccata, ricercare och passacaglia* över koralen 260 (Vart flyr jag för Gud och hans eviga lag?) Kr. 3: 00

CARL GEHRMANS MUSIKFÖRLAG, Stockholm